

Cservényák József¹

Testnevelés a hadtudomány kezdetén

Physical Training at the Beginning of Military Science

Absztrakt

A hadtudomány már az ókorban is meghatározó tényező volt, és amelyik hadvezér vagy törvényhozó belátta ennek fontosságát, az úgy készítette fel harcosait, hogy azok a háborúkat meg is tudják nyerni. Ennek egyik alappillére volt a testi nevelés és az ezzel összefüggésben álló szellemi és mentális fejlesztés is, amelyek hozzájárultak a katonai erények kialakulásához és a társadalom stabil felépítéséhez. Az ókori hadviselésben a fizikai kontaktus volt a meghatározó, így a hangsúlyt a testi küzdelem, a fegyverforgatás és a páncélban való menetelés kapta. Az ezekre való felkészítést a funkcionalitás vagy az egész életen át tartó katonai felkészítés jellemezte.

Kulcsszavak: agógé, Római Birodalom, fizikai felkészítés, katonai erény, ókori olimpia

Abstract

Military science was a crucial factor even in ancient times, and those commanders or legislator who recognised its importance prepared their warriors in a way that enabled them to win wars. One of its cornerstones was physical education, closely linked to intellectual and mental development, which contributed to the cultivation of military virtues and the stable structure of society. In ancient warfare, physical contact was predominant, placing emphasis on physical combat, weapon handling, and marching in armor. Preparation for these activities was characterised by functionality or lifelong military training.

Keywords: Agoge, Roman Empire, physical preparation, military virtue, ancient Olympics

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: cservényak.jozsef@gmail.com

Bevezetés

A hadviselés mindenkori alapját maga a katona adja, ahogyan a társadalom, az eszközök fejlődnek, úgy magának a katonának is fejlődnie kell mind szellemileg, mind fizikálisan. Az ókori kínai, spártai vagy római seregben feltételezhetjük, hogy nagyobb figyelmet kívánt a testi fejlesztés, mint a mai modern kori hadviselésben, ahol a hadszíntér már a kibertérre is kiterjed. Azonban az alapvető harcászati képességgel mindenkinek rendelkeznie kell, és a mai napig nem lehet eltekinteni a gyalogos lövész katonától és annak testi, mentális felkészítettségéről. A hadviselésben igen fontos a katonák fizikai állóképessége, amelyet a testnevelés eszközeivel érhetünk el, emellett ennek pozitív hozománya a szellemi és mentális állóképesség, azaz tűrő- és alkalmazkodóképesség, amely az egészségmegőrzésben is szerepet játszik.

Az ókorban is fontos szerepet kapott a katonaság, hiszen a társadalmak fontos építőeleme, illetve ebben a korban folyamatos a háborúskodás, amihez felkészült katonákra és katonai vezetőkre van szükség. Ennek érdekében fontos kiemelni a katonai erényeket, amelyek elérésével és gyakorlásával lehetett a társadalmi ranglétrán feljebb jutni és az állam külső és belső biztonságát garantálni. A katonai erények fejlesztésének, elérésének egyik legfontosabb eszköze a testnevelés volt, amely azon túl, hogy a fizikai felkészítést biztosítja a harc sikeres megvívása érdekében, ápolja a szellemi és mentális egészséget, és olyan erényekkel vértette fel a rendszeres testmozgást végzőket, hogy azok képesek legyenek ne csak a katonai, de a civil vezetői feladatok ellátására is. Ezen képességeket a harctéren kívül az olimpiai játékokon is tudták gyakorolni, illetve bemutatni, és sikert, megbecsülést elérni, hiszen az olimpiai játékokat a háborúk megszélidített formájának is tekinthetjük.

Az ókori katonaság

Ha az ókorra gondolunk, az Itáliai-félsziget, Balkán-félsziget, Közel-Kelet térségében állandó háborúskodás volt jellemző. A háborúk kiváltó oka Platón szerint: nem elegendő az a terület, amely rendelkezésre áll, hogy a lakosságot eltartsa, így a hiányt a szomszéd területéből kell kihalászni, ha azt akarjuk, hogy legyen elegendő legelő és szántó. Éppen így van ezzel a szomszéd is, ha ő is túllépi a létszükséglete határát. Ehhez a területszerzéshez, illetve a saját határaink megvédéséhez hivatásos hadsereg felállítására van szükség.² A katonaságnak felkészítésre, kiképzésre volt szüksége az államok fennmaradása érdekében. „Három osztály lenne így az államban: a hivatalnok-vezetők, a katonák és a gazdasági élet szükségleteivel bajlódó elem.”³ A katonaságnak a rend és biztonság biztosítása mellett erkölcsi, lelki és mentális példát is kellett mutatnia. Ennek érdekében a katonák kiképzése során a fizikai felkészítés mellett helyet kapott a lelki és mentális erőnek a fejlesztése, hogy nehéz helyzetekben is igazságosan, tisztességesen védjék meg államaikat.

² Platón 1968: 47.

³ Huszti 1927: 31.

Az ókori társadalmak felépítésében a katonaság nagy szerepet játszott, amelyhez társultak a katonai erények. Spártában a katonai nevelés, az agógé keretében már fiatal korban elkezdődött a bátorságra, hűségre, fegyelemre és önfeláldozásra nevelés, mivel a társadalom alapja a katonaság volt. A becsület és a dicsőség megszerzése a legfontosabb célok közé tartozott, amelyeket katonai erényekkel lehetett kiérdemelni. A Római Birodalomban a társadalom szintén sokat épített a katonaságra, hiszen csak magas szintű katonai vezető – consul – tölthetett be politikai szerepet. A katonai erények gyakorlása, a testedzés, fizikai felkészültség, vezetői tapasztalatok kulcsfontosságúak voltak egyes társadalmi rangok betöltéséhez. A görög városállamokban is kiemelt helyet kap a becsület és a bátorság, különösen a katonák számára, akiknek nemcsak az adott államnak az ellenségtől való védelme volt a feladata, hanem a belső béke és rendfenntartás is. Ezek érdekében a férfiak, Spártában a nők is, rendszeres testmozgást és olyan edzésmunkát végeztek, amely közvetlen megjelenik a harctéren. A háborúkra, harcokra sporttal készültek fel, a sport együtt járt a folyamatos versengéssel, emellett a görögök számára állandó szakrális helyek alakultak, és e helyszíneken is tartottak olyan megmérettetéseket, amelyek a háborúk csendesebb, szabályozottabb formái, azaz az olimpiai játékok voltak.

Az ókori katonai erények

Az ókori Spártában a katonai erények alapvetően meghatározóak voltak, a spártai társadalom a katonaság és az agógé köré épült. A fiataloknak már 7 éves kortól elkezdődött a katonai nevelés, ahol kitartásra, önfeláldozásra, tiszteletre és büszkeségre tanították őket a harci kiképzés keretein belül.

Katonai erényekként nevezhetjük meg a bátorságot, a hűséget, a becsületet, a fegyelmezettséget a katonai vezetői erényt és ezek mellett az önfeláldozást és az állóképességet, kitartást is. A Homérosz-kori hellén világban a bátorság volt a legfőbb tulajdonság, és a dicsőség volt a legfőbb cél, amit egy katona elérhet. Minden cselekedetük arra irányult, hogy a dicsőséget elérjék.⁴ Adott, társadalmilag kirótt szerepekhez kapcsolódott egy erény, amelyet az az ember vívhatott ki, aki azt a pozíciót betöltötte. „Egy király erénye az a képesség, hogy parancsoljon, egy harcosé a bátorság, a feleségé a hűség.”⁵ Az erény mint képesség, amely az adott társadalmi pozícióból fakad, teremtette meg azt, hogy becsületet, dicsőséget, elismerést szerezzen az ember. A becsületet magasabb rangú tisztséget betöltött személy érhet el, a királyok/törzsfők vagy harcosok, illetve olyan nemesek, lovagok, akik rendelkeztek elegendő vagyonnal és szabadidővel, hogy elsajátíthassák a becsület megtartásához szükséges képességeket. Azonban ez közösségvállalási szereppel is járt, a kötelességeiket meg kellett tenni a közösség irányába, ezt azt jelenti, hogy amit a társadalmi szerep megkövetel, azt be kell tartani, és a homéroszi közösségek ideálja szerint cselekedni – ez az ideál jelentette az isteni képet: a biztonság és béke megteremtése és fenntartása, illetve az igazságszolgáltatás. Emellett a becsület nem

⁴ FINLEY 1985: 166.

⁵ ALASDAIR 2012: 32–33.

csupán egyfajta társadalmi elvárás vagy külső elismerés kérdése volt, hanem az önbecsülésből eredeztethető személyes érték. A becsülettel, megbecsüléssel rendelkező személyek tettei nem csupán a közösség véleményétől és az isteni értékrendtől, hanem belső meggyőződésüktől is függtek. A közösség elismerése megerősíthette becsületüket, de igazán az önálló, tudatos döntések és a végrehajtott tettek tették őket valódi hőssé. A harcosok közötti összecsapások, vagy akár a hadijátékok célja, nem csupán a győzelem, hanem a dicsőség, a becsület megszerzése volt, és a legfőbb terep erre a valódi háborús küzdelemben elért tettek voltak. Aki viszont nem látta el a közösségi szerepét, nem tartotta be az isteni ideálokat, az elvesztette becsületét és szegénybe került, ami a közösség szemében ugyanolyan rossz volt, mint amennyire a becsület jó. Az arrogancia, az önhittség is fontos szerepet kaptak: ha a becsülettel rendelkező egyén túlzottan messzire ment, és saját képességeit isteniként értékelte, akkor a „féltékeny” istenek büntetése sújtotta őt.⁶

A görög klasszikus korban (Kr. e. 5–4. század) és a Római Köztársaság (Kr. e. 509–527) korában a becsület megítélése átalakult, az vívhatta ki a becsületet valamilyen erény gyakorlásával, aki a közösségtől szerzett megbecsülést, így ez az erény feljebbvalónak számít a becsületnél Arisztotelész szerint. Az elismerés és kitüntetés alapja fontosabb, mint maga a becsület, amely csupán az eredmény, nem pedig az érték alapja. A nemesek származásuk miatt automatikusan megbecsülésben részesültek, míg Arisztotelész úgy véli, hogy a valódi erény a megbecsülést megelőzi, hiszen az erény teszi lehetővé, hogy valaki elismerést nyerjen.⁷

Az önbecsülés esetében az egyén maga értékeli tetteit, tisztában van azok erkölcsi értékével. Azonban van olyan, hogy valaki úgy szerez megbecsülést, hogy a híre megelőzi, azaz mások szerint jó hírben áll, jó képességekkel rendelkezik, képes lenne olyan dolgokra, amelyekkel majd a becsületet kiérdemli, de a cselekedetei még nem igazolták, ezt nevezhetjük motiváló megbecsülésnek. Elismerő megbecsülés, amikor valaki már konkrét tettekkel érdemelte ki a megbecsülést. Az elismerő megbecsülés különböző formákat ölthet, például a gazdasági javakat biztosító vagy életet mentő tettek elismerését, de mindezek nem adnak egyértelmű választ arra, hogy miért jár megbecsülés, hanem inkább azt mutatják, hogy a megbecsülés jellemzően sokféle formában megnyilvánulhat.⁸

A Római Birodalomban a társadalom felépítése szorosan összefonódott a katonasággal. Az arisztokráciai elithez való tartozás katonai erényeket feltételez, illetve ezek megléte elengedhetetlen volt. A politikai és társadalmi ranglétrán úgy lehetett feljebb jutni, ha valaki rendelkezett olyan katonai teljesítménnyel, amely valamilyen megbecsüléssel járt. A magas hivatalnoki pozíció – consul – eléréséhez kötelező volt az aktív katonai szolgálat, amely magába foglalja a fizikai erőnlét meglétét. Azok, akik politikai pályára készültek, a katonai szolgálat alatt bizonyíthatták, hogy nemcsak olyan szellemi képességekkel rendelkeznek, amelyek szükségesek a pozíció betöltéséhez, hanem katonai vezetői szerepben is megmutathatták képességeiket, ezzel összekapcsolva a harci tehetségeiket, fizikai erejüket és kitartásukat. Ezt a tribunus ranghoz – mai megközelítésben magas rendfokozatú törzstiszt – is párosították, amelyet elérve

⁶ BODA 2023a: 15–19.

⁷ Arisztotelész 1987: 9–10.

⁸ BODA 2023a: 19–23.

léphettek csak politikai, társadalmi vezetői pályára. A katonák nemcsak a stratégiákban és harctéri vezetésben, hanem fizikai megpróbáltatásokban is összemérhették erejüket, olyanokban, mint egy fal megmászása – természetes és mesterséges akadályok leküzdése –, az ellenség leküzdése, mind-mind olyan szükséges sikernek tartották ezeket, amelyek kellettek a politikai karrierhez. Ez a versengés a harctéren nemcsak a mentális felkészültséget, hanem az állóképességet, a gyors reakcióképességet, alkalmazkodási képességet, a fizikai erőt és a kitartást is megkövetelte. A fizikai felkészítés tehát nemcsak az egyéni siker kulcsa volt, hanem társadalmi rangot és hírnevet biztosított, ami a politikai karriert és a dicsőség elérését is megalapozta. A római elit számára tehát a testedzés és a fizikai felkészülés a katonai hivatás és a politikai pálya elengedhetetlen része volt, nélkülözhetetlen a sikeres szerepléshez és a hírnév, megbecsülés megszerzéséhez.⁹

Platón *Az állam* című művében a becsület és bátorság mint erények kiemelt szerepet kapnak a társadalom felépítésében, különösen az örök – katonák, harcosok – számára. A fizikai felkészítés szoros kapcsolatban áll e két erénnyel, mivel a harcosok feladata nem csupán a társadalom védelme, hanem erkölcsi rendjének fenntartása is. Platón eszméje szerint az állam igazságosságának megteremtéséhez szükséges, hogy minden osztály – beleértve az öröket is – betöltse a saját szerepét, és semmilyen más foglalkozást ne üzzön, katonák esetében ennek alapja a bátorság és a becsület. Az örök feladata, hogy az állam védelmét biztosítsák, a külső és belső ellenség ellen harcoljanak, garantálják a rendet és biztonságot. Ehhez a feladatkörhöz nem csupán az erőnlét és a harci képesség fejlesztése volt elegendő, hanem az erkölcsi, lelki és mentális felkészültség is elengedhetetlen, hiszen a bátorság nem csupán a testi erő fitogtatását jelenti. Platón így fogalmaz az örökről:

„SZÓKRATÉSZ: Úgy, hogy mindkettő legyen elég éber, hogy észrevegye az ellenséget; elég gyors, hogyha észrevette, üldözőbe is vegye; s elég erős, hogy ha utolérte, le is győzze.

GLAUKÓN: Igen, minderre szükség van,

SZÓKRATÉSZ: És bátor is legyen, mert csak így harcolhat jól.

GLAUKÓN: Persze.

...

SZÓKRATÉSZ: Az állam leendő széptestű-lelkű őreinek bölcsességszerető, indulatos, gyors és erős természetűeknek kell lenniök.

GLAUKÓN: Mindenképp.”

A katonáknak a kiképzésekor figyelemmel kell lenni a testi és mentális felkészültségére, a fizikai felkészítés a katonai erények fejlesztését is szolgálja, hogy a nehéz helyzetekben is helyesen tudjanak cselekedni. A fizikai felkészítés tehát olyan komplex folyamat, amelyben a test és a lélek egyaránt fejlődik, és a harcosok nemcsak a háborúhoz és háború idején, hanem az igazságos állam megvédéséhez is hozzájárulnak, és minden cselekedetükben irányadó erényeket, igazságosságot, tisztességet mutassanak.¹⁰

⁹ BODA 2023b: 29.

¹⁰ Platón 1968: 44–49.

Az ókori hadseregek fizikai felkészítése

A hadtudomány klasszikusai, mint Vegetius, Xenophón vagy az ókori spártai törvényhozó Lykurgos, felismerték a katonák fizikai felkészítésének jelentőségét és azt, hogy a hadsereg fizikai állapota alapvető tényezője a sikeres hadjáratoknak.

Lykurgos felismerte a sport fontosságát, és ehhez kapcsolódó törvényeket is megfogalmazott az ókori Spártában. Azonban a Kr. e. 8. században élt törvényhozó a teljes társadalmat ezen nézetekre építette fel, és a gyermeknemzéstől kezdve szabályozta a lakedaimóniaiakat, hogy a legerősebb katonanemzetet tudja felépíteni és fenntartani. Ezáltal a legerősebb, legbátrabb katonákat itt lehet találni, és ezt a környező városállamok is így gondolták ebben az időben. Úgy vélte, hogy az erős gyermek születéséhez erős anyára van szükség, így azt mondta, hogy a nőknek is ugyanúgy sportolniuk kell, mint a férfiaknak, ellentétben a környező poliszok nézeteivel. Már ettől a perctől kezdetét vette az agógé, az a fajta nevelés, amelyet a spártai állam alkalmazott annak érdekében, hogy olyan katonákat neveljen, akiknek hatalmas a tűrőképességük, és minden helyzethez tudnak alkalmazkodni.¹¹

Xenophón, az ókori görög történetíró, filozófus és katona, számos művében foglalkozott a hadvezetés, a vezetői erények és a katonai felkészülés kérdéseivel. Mivel maga is katona volt, és részt vett az úgynevezett Tízezrek hadjáratában, jól ismerte a fizikai állóképesség és edzettség fontosságát a harcok során. *Anabaszisz* című művében részletesen beszámol arról, milyen megpróbáltatásokkal kellett szembenézniük a Tízezrek hadjárata során, ahol hosszú gyaloglásokat, küzdelmeket és rendkívüli környezeti kihívásokat kellett elviselniük. Ezek a tapasztalatok rávilágítottak arra, hogy a fizikai felkészülés alapvető fontosságú a túléléshez és a katonai helytálláshoz. A hadsereg sikerének kulcsa a fegyelem és az állóképesség, amelyeket a rendszeres testedzés szolgáltat, emellett fegyelmet és önuralmat is tanítanak. Az ő nézőpontjából a fizikai felkészítés nemcsak az erőnlétet növeli, hanem segít a katonáknak, hogy képesek legyenek alkalmazkodni a legzordabb körülményekhez is és azokban is feltalálják magukat. A fizikai felkészítés a lelki ellenálló képességet is megerősíti, amely a stressz kezeléséhez és a monotonia tűréséhez is hozzájárul.¹²

Platón leírja, hogy a fizikai felkészítés a lélek és a test egészségének fenntartásához, illetve a jellemépítéshez vezet, ez pedig a teljes értékű élet alapja. Filozófiájában a test és a lélek egyaránt fontos szerepet játszik, a fizikai állapot és annak fejlesztése közvetlenül hatással van az ember szellemi teljesítőképeségére. Ezt a fejlesztést már gyerekkorban meg kell kezdeni, és a nevelést is ezen gondolatok köré kell építeni. Fontos, hogy a testgyakorlás ne csak az erő fokozásának szójjon. A rendszeres testmozgás a bátorság és az önuralom fejlesztésére is megfelelő, ennek értelmében tanácsolta, hogy rendszeresen végezzenek testmozgást, képezzék magukat zeneileg, hogy képesek legyenek a nyugalmaikat megtartani és lelkileg kiegyensúlyozottakká váljanak.

Platón az egészséges életmódot is kiemelte a testi felkészítés részeként. Úgy vélte, hogy a mértékletes táplálkozás, az elegendő alvás és a test rendszeres edzése

¹¹ Xenophón 2001.

¹² Xenophón 1968.

egyaránt hozzájárulnak az ember jóllétéhez és hosszú életéhez. Ezáltal az ember képes harmóniában élni önmagával és környezetével.¹³

A spártai neveltetéssel és felfogással ellentétben

„[a római] köztársaság első időszakában a katona minden egyes hadjárat után hazamehetett, azonban ha gyalogosként 20, lovasként pedig 10 hadjáratban részt vett, többé már nem volt behívható. Ezek hiányában 45, illetve 50 éves korban szűnt meg a hadkötelezettsége. Később, nevezetesen a második pun háború után, a katonát csak a háború befejezése után bocsátották el és 16, majd ezt követően 20 év lett a szolgálati idő.”¹⁴

Flavius Vegetius Renatus, a késő római kori katonai író részletesen foglalkozik a római hadsereg szervezésével és kiképzésével. Művében hangsúlyozza a fizikai felkészítés fontosságát, és különféle kiképzési módszereket is javasol. Leírja, hogy a rómaiak azzal kerültek fölénybe ellenfeleikkel szemben, hogy megfelelően toboroztak és készítettek fel őket napi szintű testgyakorlással, terepgyakorlattal és harcászati gyakorlatokkal. A toborzásról és a fizikai felkészítésről több fejezetet keresztül ír. Kifejti, hogy a fizikai munkát végzők alkalmasabbak a katonai szolgálatra:

„[...] a parasztemberek alkalmasabbak a fegyverviselésre. A parasztember a szabad ég alatt és munka közben táplálkozik, túri a napot, nem húzódik árnyékba, nem ismeri a fürdőket, járatlan az élvezetekben, egyszerű lelkű, kevéssel beéri, tagjai edzetten mindenfajta fáradalom elviselésére, hazulról megszokott dolog számára vasat cipelni, árkot ásni, terhet hordozni.”

Megfogalmazza, hogy a fiatal, erős, egészséges testfelépítésű, illetve lelkesebb embereket érdemes toborozni:

„Az ifjakat kell tehát sorozni; [...] nem annyira a termetet, mint az erőt kell alapul venni; [...] éles szemű, egyenes tartású, széles mellkasú, izmos vállú, erős karú, hosszú ujjú, kis hasú, sovány farú; alsó és felső lábszárát ne párnázza fölösleges hús, hanem az inak keménysége formálja; [...] ne csak testileg, hanem a lelkileg is derekabb újoncokat sorozzuk be; [...] Vissza kell vetni tehát a kevésbé használhatókat és helyükbe olyanokat kell állítani, akik jobban iparkodnak.”

A toborzáson kívül a kiképzésre is ad javaslatokat. Kitér arra, hogy a fizikai állapotot hogyan érdemes fejleszteni, és arra is, hogy az újonc katonákat mire kell megtanítani:

„Az előgyakorlatok legkezdetén tehát a menetet kell megtanítani az újoncoknak; [...] Katonai lépésben tehát öt órán át, legalább nyáron, 20000 lépést kell végezni. Teljes lépésben pedig amely gyorsabb, ugyanannyi óra alatt 24000 lépést kell megtenni; [...] Az újoncokat meg kell tanítani az úzásra; [...] Sövény módjára vesszőből kerek pajzsokat fontak, úgy hogy a fonadék súlya a közönségesen használt pajzs súlyának kétszeres

¹³ Platón 1968: 76–78.

¹⁴ Mihók 2019: 125.

legyen. Kard gyanánt hasonlóképpen kétszeres súlyú fadorongokat adtak az újoncoknak; [...] Az újoncok oktatása hajítófegyverek dobására; [...] Az újoncokat gondosan ki kell képezni a nyilazásban; [...] Begyakorlandó a kövek hajítása parittyával; [...] Az ifjakkal a lehető leggyakrabban kell terhet cipeltetni hatvan font (kb. 20 kg) súlyig, rendes lépésben menetelve."

Úgy vélte, hogy az erős test, a gyorsaság és a kitartás az alapja a sikeres katonai teljesítménynek. Leírja, hogy a rendszeres testedzés nagyon fontos a katonák számára az állóképesség fejlesztése és a gyorsaság miatt. Gyakorolják a hosszú menetelést, fegyverforgatást és a harcászatot. Mindezt teljes menetfelszerelésben vagy inkább a harcban használtaknál nehezebb felszerelésben, hogy a valódi csatában könnyen tudjanak mozogni és fegyvereiket könnyebben forgassák. A funkcionális edzést mutatja, hogy a katonák valóban szisztematikusan arra edzettek, ami a harc során feladatuk lesz: a fegyverforgatásra, a lándzsadobásra és a menetelésre. Vegetius is említést tesz a fizikai felkészítés mentális pozitívumairól, mint az önuralom és a fegyelem, amelyek elengedhetetlenek az összeszokott csapatmunkához, elengedhetetlen tényezők egy harci kontaktus során.¹⁵

A harcok során előforduló mozgásformák nemcsak a harc során és felkészülés idején jelentek meg, hanem a sportolással együtt járó versengések alatt is. A háborúk megszélidített, úgynevezett szimulációs tere az olimpiai játékok voltak.

Az ókori olimpiák

Az ókori olimpiák kialakulásához sok mítosz köthető. Léteznek az elődökhöz és istenekhez kapcsolt mítoszok, illetve vannak áldozati felajánlásokhoz is köthetők, emellett olyan mítoszok is megjelennek, ahol valamilyen jutalom – házasság, terület, dicsőség, hatalom – járt azért, ha kiálltak egyes próbákat, kihívásokat, vagy győztesen kerültek ki a párbajból. Így aztán több alapítót és újraalapítót is ismerhetünk, akiknek nevéhez kötődik az olimpiák kialakulása.¹⁶

Az ókori olimpiákat, a maiakhoz hasonlóan, minden negyedik évben rendezték meg, állandó helyszíne volt és meghatározott versenyszámai, amelyek több mint 1000 évig – Kr. e. 776-tól Kr. u. 261-ig – fennmaradtak. A résztvevőket tekintve görögökről beszélhetünk, emiatt is nevezhetjük pánhellén, azaz összegörög játékoknak. A különböző háborús és politikai nehézségek miatti kivándorlást követően is a görög közösségek egyenrangúan versenyezhettek, hiába Dél-Itáliában, Franciaországban, Egyiptomban vagy Babilóniában éltek. A háborúk és a különböző térhódítások miatt idővel nem csak görögök vettek részt a játékokon. Először a makedónok csatlakoztak, azáltal, hogy hellenizálódtak, később Nagy Sándor hódításainak köszönhetően a meghódított népek – Egyiptom, Szíria – is fokozatosan hellenizálódtak, így befogadták őket az olimpiai játékok körébe. Végül a Római Császárság idejében zajlott terjeszkedés következménye volt, hogy végül a római polgárok is csatlakoztak az olimpiához.¹⁷

¹⁵ VEGETIUS 1963: 753–774.

¹⁶ NÉMETH 2008: 6–14.

¹⁷ FINLEY–PLEKET 1980: 17–21.

A pánhellén játékok közül nyilvánvalóan az Olümpiában megrendezett volt a legismertebb, azonban hasonló célokért és okokból még további három versenyhelyszínt is ismerünk. A négy legfontosabb pánhellén versenyjáték: Olümpia városában, amelyet Zeusz tiszteletére rendeztek Kr. e. 776-tól, és a győztesek olajfaágból készült koszorút kaptak; Delphoi városában, Apollón tiszteletére Kr. e. 582-től, és babérból készült a koszorú; Iszthmia városában Poszeidón tiszteletére, a pontos dátumát nem ismerjük, feltehetőleg Kr. e. 580 körül, itt fenyőgallyakból vagy zellerből készültek a koszorúk; illetve Nemea városában rendeztek még játékokat Zeusz tiszteletére, Kr. e. 573-tól, és vadzellerből készültek a díjnyertes koszorúk.¹⁸

Az olümpiai játékok öt napját átszötte a vallási rituálék sorozata. Az első nap is erről szólt, illetve az eskütételek, a környék megtekintése, népi szórakozások és az atléták utolsó edzése volt a program, de főként az istenek tisztelete, áldozatok, felajánlások és imádságok megtétele. Ezeken az eseményeken részt vettek az atléták és a hivatalos személyek. A harmadik napon is vallási ceremóniák zajlottak, illetve az ötödik záró nap is a köszönetnyilvánítással, áldozatokkal volt összekötve. A vallási ceremóniák, amelyekbe az olümpiai játékok is beletartoztak, hivatalos köztevékenységnek számítottak, így az állam hatást gyakorolt az olümpiára oly módon, hogy megszabta, kik vehetnek részt rajta mint nézők vagy mint versenyzők, de a vallási, áldozati rész vezetésére is megbecsült, hivatali személyt neveztek ki. Az olümpiai játékokon nők nem vehettek részt.¹⁹

A sport természetesen megengedett volt a nők számára, az ünnepi körmeneten és a versenyjátékok alkalmával ők is felvonultak, hogy összemérhessék tudásukat. A spártaiak úgy gondolták, hogy a nőknek is testgyakorlást kell rendszeresen folytatni annak érdekében, hogy a szülési fájdalmakat és terhességet könnyebben viseljék.²⁰ Emellett úgy gondolták, hogy az erős nő szülhet csak erős gyermeket.²¹

A katonai erények, mint a becsület, ambíció, edzett test és szellem egyértelműen átjárták az olümpiai játék szellemét. A dicsőséget nemcsak a harctéren egy csata, háború megnyerésével, hanem a játékokon való győzelemmel is ki lehetett érdemelni, azonban a játékokon való részvétel – nem úgy, mint manapság – nem volt erény, sőt a vereség kimondottan szégyent jelentett.²² Az alapító mítoszok közül is több említi, hogy a verseny tulajdonképpen párbaj volt, a vesztest a győztes megölheti.²³ A versenyszellem, a küzdelem szinte harchoz volt hasonlítható, de a versenyszellem a közügyekben, pereskedésben, magánügyekben is hasonló volt, illetve a zenében és irodalomban is ugyanúgy megvolt. „Az atlétákat változatlanul magasztalták – költők is és önmaguk is – bátorságukért (andreia: szó szerint »férfiasság«); változatlanul párhuzamokat vontak az atlétika és a háborúskodás között, kiemelve a dicsőséget, amely mindkettőből szerezhető.”²⁴

¹⁸ NÉMETH 2008: 14.

¹⁹ FINLEY–PLEKET 1980: 25–27.

²⁰ NÉMETH 2008: 46.

²¹ Xenophón 2001.

²² FINLEY–PLEKET 1980: 29.

²³ NÉMETH 2008: 6.

²⁴ FINLEY–PLEKET 1980: 30.

A versenyszámok a következők voltak:

1. Kocsiverseny: Ez volt az első szám, négyesfogat kétkerekű kocsival. Az egymás mellé – későbbiekben a mai 400 méteres síkfutáshoz hasonlóan eltolva – felsorakoztak a versenyzők, és egy 400 méteres távot kellett oda-vissza megtenniük. Ez a versenyszám volt a leglátványosabb, és elismerésben nem csak a győztes részesült.
2. Ezt követte a lóverseny, amely ugyanazon a pályán volt, mint a kocsiverseny. Ez a leírások alapján inkább túlélésről szólt, mint lovaglásról, és a dicsőség a ló tulajdonosát, nem pedig a zsokét illette.
3. A harmadik napon kezdődött a pentatlon, amely a diszkoszvetésből, (helyből)távolugrásból, gerelyhajításból, birkózásból és kétszáz méteres futásból állt.
4. Az utolsó napon rendezték meg a pentatlon birkózás- és futószámát, amelyek külön versenyszámként is számítottak, illetve a 400 méteres és 4800 méteres futást. Ezenfelül ökölvívást is rendeztek, amelyen már a korabeli kesztyű is megjelent, illetve pankrációt.²⁵

A versenyszámokból látszik, hogy mennyire fontos volt a fizikai erőnlét, a kitartás és a bátorság, amelyek a háborúban is igen fontos erények. A játékok nem egyszerű sportversenyek voltak, hanem lehetőséget is teremtettek arra, hogy a fiatalok megmutathassák erőnlétüket és küzdőszellemüket, mennyire felkészültek a harctéren váró kihívásokra.

Az olimpiai játékok idejére a theóroszok – szent követségek – ekekheiriát, azaz fegyvernyugvást hirdettek ki, és istenellenes cselekedetnek minősült a játékokra látogatók megzavarása, zaklatása vagy fegyveres konfliktus kirobbantása. Magát Olümpiát is szent helynek tartották, ahová hadsereg nem léphetett be, esküt kellett tenni, hogy a versenyzőknek, kísérőknek vagy nézőknek nem esik baja. Ezt a fegyvernyugvást nemcsak az olimpiai játékok idejére, hanem az előtte és utána lévő időszakokra is kiterjesztették, kezdetben egy-egy hónap volt, majd később két-két hónap, hiszen a versenyzők egyre többen és egyre messzebből érkeztek. Természetesen voltak kivételek és emiatt a városállamok közötti viták, hogy az adott városban még nem hirdették ki az ekekheiriát, a fegyveres erők pedig már megindították a hadjáratot. Egy ilyen eset történt Spártával, ami miatt akkoriban komoly pénzbüntetést adtak. Azonban ez a békeidőszak nemcsak a sportolók biztonságát biztosította, hanem lehetővé tette a városállamok közötti kapcsolatok erősítését, sőt, néha a politikai és diplomáciai feszültségek enyhítését is. Az olimpiák alkalmával a városállamok képviselői, magas hivatalú személyei is találkozhattak egymással, és esélyük volt diplomáciai megállapodásokra. Ez a lehetőség a háborúk kimenetelére is hatással lehetett. A játékok nemcsak a sport és a vallás szempontjából voltak fontosak, hanem politikai és diplomáciai színtérre is váltak. A fegyvernyugvás az éppen folyó háborúknak nem vetett véget, azonban azt elérték, hogy a háborúk a játékokat ne zavarják és befolyásolják.²⁶

²⁵ FINLEY–PLEKET 1980: 34–54; NÉMETH 2008: 16–18.

²⁶ NÉMETH 2008: 23–25; FINLEY–PLEKET 1980: 118–119.

Összegzés

Összességében az ókor legkiemelkedőbb hadseregeit a funkcionalitás és rendszeresség jellemezte, illetve hogy a fizikai felkészítés nem csupán a testre, hanem a mentális és szellemi teljesítőképességre is pozitív hatással van. Spárta az egész életen át tartó katonai nevelésről vált híressé, és azt a fajta egészséges életmódot hirdette, amely alapján a katonák maximális teljesítményt nyújthatnak minden körülmény között.

A katonai-társadalmi mentalitás a rómaiaknál más volt. A rómaiak sokkal jobban hasonlítottak a mai modern társadalomhoz, és csak egy bizonyos időre gondolkodtak a katonai pályafutásban. Azonban fontos megkötések voltak a fizikai felkészítéssel kapcsolatban, náluk megjelent a „súlyzós edzés”, minthogy nagyobb súlyú páncéllal eddzenek, mint amilyet a valós csatában használnak, illetve a funkcionalitás itt is megmutatkozik, hogy rendszeresen kell arra készülni, amivel valóban találkozhat a katona a csatában.

Az ókori társadalmak struktúrájában nagy szerepet játszott a katonaság és az azzal járó katonai erények, katonai szolgálat alatt megszerzett vezetői képesség, dicsőség, megbecsülés. A társadalom a dicsőségre épített, amelyet nemcsak háborúban, hanem a pánhellén játékokon is ki lehetett érdemelni.

Az ókori olimpiák és a háborúskodás közötti kapcsolat több szempontból is fontos, mivel az ókori görög társadalomban az olimpiák nem csupán sportesemények voltak, hanem komoly társadalmi, vallási és politikai szereppel bírtak, emellett politikailag és katonailag is jelentős szerepet játszottak, befolyásolva a háborúskodás ritmusát és a harci erények kultúráját.

Felhasznált irodalom

- ALASDAIR, MacIntyre (2012): *Az etika rövid története*. Budapest: Typotex.
- ARISZTOTELÉSZ (1987): *Nikomakhoszi etika*. Budapest: Európa.
- BODA Mihály (2023a): *A katonai erények története*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2023b): *A háborús ideológiák története*. Budapest: Ludovika.
- FINLEY, Moses Israel (1985): *Odüsszeusz világa*. Budapest: Európa.
- FINLEY, Moses Israel – PLEKET, Henri Willy (1980): *Az olimpiai játékok első ezer éve*. Budapest: Móra.
- HUSZTI József (1927): Platón eszményi állama. *Széphalom*, 1927(1), 29–48.
- MIHÓK Sándor (2019): A szegények gondozása („hadigondozás”) az ókori Hellaszban és a Római Birodalomban. *Hadtudományi Szemle*, 12(3), 113–134. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.3.7>
- NÉMETH György (2008): Ókori olimpiák. *Rubicon*, 2008(6), 1–47.
- PLATÓN (1968): *Az állam*. Ford. Jánosy István. Budapest: Gondolat.
- VEGETIUS Rénatus (1963): *Epitoma rei Militaris*. (A hadtudomány foglalatja). In HAHN István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi.
- Xenophón (1968): *Anabaszisz*. Ford. Fein Judit. Budapest: Európa.
- Xenophón (2001): *A lakodalmóniak állama*. Ford. Németh György. Budapest: Osiris.